

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
И БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

**НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
И БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА**

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, 2013

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
И БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Издавач

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, Цара Душана 196 (Земун)

За издавача

проф. др ГОРАН МИЛОШЕВИЋ
декан Академије

Главни и одговорни уредник

проф. др МЛАДЕН БАЈАГИЋ

Рецензенти

проф. др ЖЕЛИМИР КЕШЕТОВИЋ
проф. др ЂОРЂЕ ЂОРЂЕВИЋ

Тираж

200 примерака

Штампа

ЈП „Службени гласник“
Београд

© 2013 Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ISBN 978-86-7020-237-5

Садржај

Први део НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Радослав Гађиновић, Младен Бајагић ПОЈАМ И СТРУКТУРА БЕЗБЕДНОСТИ	3
Саша Мијалковић, Марија Поповић ПОЈМОВНО-КАТЕГОРИЈАЛНИ АПАРАТ НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	29
Александра Љуштина, Дејан Бошковић, Марија Благојевић НЕКИ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОШКИХ ОСНОВА ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ.....	55
Драган Млађан, Желимир Кешетовић, Предраг Марић УЛОГА ГРАЂАНА У КАТАСТРОФАМА ДЕО ПРОБЛЕМА ИЛИ ДЕО РЕШЕЊА	71
Немања Маринковић, Петар Чисар О СУВЕРЕНОСТИ ДРЖАВА ЧЛАНИЦА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ.....	91

Други део ТРАНЗИЦИЈА И ЕКОНОМСКИ КРИМИНАЛ

Горан Милошевић, Срђан Милашиновић, Александар Чудан ЕКОНОМСКА КРИЗА КАО ФАКТОР РАСПАДА СФРЈ	109
Јелена Радовић-Стојановић, Горан Амићић Наташа Нешковић, Милан Саламадија ПРИВРЕДНИ ПРЕСТУПИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ У ПЕРИОДУ ТРАНЗИЦИЈЕ ОД 2001. ДО 2011. ГОДИНЕ.....	123

САДРЖАЈ

Милан Глигоријевић, Милица Бошковић, Дарко Сенић, Драган Цветковић УТИЦАЈ ТРАНЗИЦИОНИХ ПРОЦЕСА НА ПОЈАВУ И ОБИМ ОБЛИКА ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА СА АСПЕКТИМА ЕКОНОМСКОГ КРИМИНАЛА	145
Рената Самарџић, Бојан Добовшек ТРГОВИНА УМЕТНИЧКИМ ДЕЛИМА И АНТИКВИТЕТИМА И ФИНАНСИЈСКИ КРИМИНАЛ.....	157
Драгослава Мићовић, Ирена Павловић, Весна Анђелић-Николенџић, Мирјана Стојов ЛЕКСИЧКА ОБЕЛЕЖЈА ЕНГЛЕСКОГ ВОКАБУЛАРА ЕКОНОМСКЕ СТРУКЕ	175

ПРЕДГОВОР

Зборник радова под насловом "**Национална безбедност Републике Србије и безбедносне интеграције**" настао је као резултат реализације два интерна научно-истраживачка пројекта Криминалистичко-полицијске академије у Београду. То су:

1. пројекат под насловом "**Национална безбедност Републике Србије и безбедносне интеграције**", који се реализује на основу одлуке Наставно-научног већа Академије 18 бр. 662/1 од 29.11.2011. године, а одобрен је од стране Министарства унутрашњих послова Републике Србије актом 01 бр. 2080/2011-2 од 28.02.2011. године; и
2. пројекат под насловом "**Транзиција и економски криминал**", који се реализује на основу одлуке Наставно-научног већа Академије 18 број 665/1 од 29.11.2011. године, а одобрен је од стране Министарства унутрашњих послова Републике Србије актом 01 бр. 2080/2011-2 од 28.02.2011. године.

У Зборнику су у две тематске целине изложени научни и стручни радови чланова истраживачких тимова наведених пројеката посвећених: развоју савремених студија безбедности на нашим просторима, посебно разумевању појма безбедности у измењеној безбедносној стварности у свету и код нас на почетку XXI века; утврђивању појмовно-категоријалног апарата научног истраживања националне безбедности; уочавању и разумевању савремених изазова и претњи националној безбедности Републике Србије, истраживању узрока и последица економске кризе и јављању нових облика угрожавања економске и укупне националне безбедности Републике Србије; и јављању нових и разноврсних облика економског, високотехнолошког и привредног криминала, који се све чешће испољавају кроз деловање организованог криминала на националном и међународном плану.

*У Београду,
29. маја 2013. године*

Уредник

ЕКОНОМСКА КРИЗА КАО ФАКТОР РАСПАДА СФРЈ¹

проф. др Горан Милошевић²

проф. др Срђан Милашиновић³

доц. др Александар Чудан⁴

Сажетак: Економска активност је пожељан и неопходан услов развоја сваке државе. Мерама економске политике могуће је створити амбијент који служи привредним циљевима државе и заједно са другим политикама доприноси разрешењу противречности у друштву. Међутим, осцилације у привредним токовима, могу довести и до негативних последица не само у оквирима економског амбијента, већ и до несагледивих последица по опстанак једног друштва и државе.

Кључне речи: економија, привреда, новац, монетарна политика, инфлација, незапосленост, економска криза.

1. Уводне напомене

Ни једна влада, ни држава, не могу допустити ту лагодност да се економске и друге активности одвијају мимо ње. Држава мора да преузме на себе мноштво задатака, како би се у друштвеној заједници успоставила неопходна хармонија у свим сферама друштвене делатности. Због тога, од јавног и приватног сектора, појединаца и колективитета, држава захтева да поштују законе и друге норме, као и да своју улогу у односу према њој остварују у складу са правима и дужностима. Улога државе не огледа се само у наметању права и дужности, већ је она вишеструка: заштитна, развојна, образовна, економска, политичка, правна и слично. Сваку од ових улога држава може да оствари у мањем или већем обиму. Успех у остваривању одређеног задатка, што је случај и са било којим поједин-

¹ Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Транзиција и економски криминал*. Пројекат се реализује на основу Одлуке Наставно-научног већа Академије 18 број 665/1 од 29.11.2011, а одобрен је од стране Министарства унутрашњих послова Републике Србије актом 01 бр. 2080/2011-2 од 28.02.2011.

² E-mail: goran.milosevic@kpa.edu.rs

³ E-mail: srdjan.milasinovic@kpa.edu.rs

⁴ E-mail: aleksandar.cudan@kpa.edu.rs

цем, условљен је умешношћу предузетништва. Држава ће реализовати своју улогу само ако истовремено може да оствари два услова: уколико тај задатак стварно жели, и под условом да за његово остварење има неопходна средства. У супротном, ниједан циљ државе не може да буде остварен са успехом.

Држава, наравно, има највишу власт, што значи да она може да досегне и за одређеним мерама присиле. Она може изрицати наредбе, забране и друге акте са обавезујућом снагом. Међутим, улога државе је и економска. Она мора својим инструментима да утиче на економску активност. Уколико је економска активност неефикасна, то значи да држава нема адекватну и „пожељну“ моћ и улогу у друштвеном развоју. Немогућност државе да реализује економску активност са успехом, указује да и њена активност у другим сферама делатности неће бити адекватна.

Економски колапс на подручју бивше СФРЈ, указује да економска криза, неминовно може има за последицу не само привредну стагнацију већ и распад земље. Стагнација привреде бивше Југославије нарочито испољена после 1965. године, вуче корене из озбиљних промашаја у оквиру дефинисане и спровођене економске политике, заједно са грешкама у конституисању тадашњег политичког и привредног система, што је био основни генератор испољених развојних, односно економских проблема.⁵ Промашаји у развојној политици СФРЈ понављали су се из године у годину скоро пуне четири деценије. Дезинтеграција бивше Југославије и рат довели су до значајног пада производње у Србији и Црној Гори. Томе су допринеле и санкције УН, уведене маја 1992. године. Упоредо са оштрим падом привредне активности отпочела је и инфлација.

2. Макроекономска кретања у периоду од 1970. до 1995. године

Кретање макроекономских агрегата у периоду од 1970 до 1995 године показује хроничну нестабилност привреде бивше Југославије, али и неспремност и неспособност носилаца економске политике да се активно баве решавањем овог проблема.

Стопа раста запослености (1970-1980) износила је 4,2%. Међутим, незапосленост не само да није решавана, већ је и повећана. У 1970. години на хиљаду радника запослење су тражила 83 лица. У 1980. години на хиљаду радника запослење је тражило 135 лица. У периоду од 1971. до 1980. године остварен је даљи пад стопе раста друштвеног производа и националног дохотка. Пад стопе раста друштвеног производа остварен је у овом периоду и поред енормног задужења у иностранству.

У 1972. години дуг тадашње Југославије износио је 2,3 милијарде долара, а 1980. године девет пута више. У периоду од 1976. до 1981. године степен задуже-

⁵ И Росић, Раст, структурне промене и функционисање привреде, Краљево 2000, стр. 303.

ности кретао се од 17 до 25%. Висока стопа раста незапослености, као и деценијско заостајање развоја пољопривреде, довели су до снажног и неконтролисаног процеса деаграризације са вишеструким економским, социјалним и политичким последицама. Последице су нарочито изражене кроз стагнацију друштвеног производа и националног дохотка, што неминовно има одраза и на будући период.

Друштвени производ СФРЈ износио је 1989. године 2.148. USD по глави становника. У свим наредним годинама дошло је до опадања друштвеног производа и то у све бржем ритму. Тако је друштвени производ 1990. године опао за 6,6%, а 1991. године за 26,3%.

Ниво сиромаштва у Србији 1990. године био је низак (око 360.000 људи). Друштвени производ био је нешто изнад 2.000 USD годишње, што је представљало солидну основу да се релативно безболно прође кроз прву фазу процеса транзиције. Међутим, тај процес је већ 1991. године заустављен, а дубока економска криза која је уследила довела је до масовне незапослености и сиромаштва становништва.

Избијањем рата дошло је не само до распада земље, већ и до потпуног прекида свих економских односа између бивших република СФРЈ. Рат и разарања, као и прекид економских односа, створили су потпуно нову и веома неповољну ситуацију у односу на свет и на трговинске партнере изван граница бивше заједнице.

У првим месецима након увођења санкција нашој земљи, као њихова директна последица, дошло је до пада индустријске производње за 40%. Званична и регистрована спољна трговина пала је на ниво од 10 до 15% у односу на ниво од пре 1992. године. Спољна трговина свела се на хуманитарну помоћ и индивидуалне случајеве увоза хране. Остало је препуштено кршиоцима санкција и црном тржишту.

Губитак страних тржишта и губитак тржишта бивших република проузроковали су огроман губитак за СРЈ. Друштвени производ по глави становника 1993. године био је испод 700 USD, односно износио је само око 30% вредности друштвеног производа из 1989. године.

Драстичан пад активности бележи се у свим секторима. Индустријска производња је 1995. године износила само 1/3 нивоа из 1989. године. Чак је и ниво пољопривредне производње испод нивоа из 1989. године. Практично, нема индустријске гране у којој производња у поређењу са 1989. годином није смањена. Ниво свих активности у поређењу са 1989. годином смањен је од 10 до 50%.

Број запослених у друштвеном и државном сектору континуирано опада од 1992. године. Због раста броја запослених у приватном сектору, стопа незапослености расте нешто спорије. Међутим, приватни сектор није био у могућности да апсорбује све раднике друштвених предузећа који су остајали без посла.

Број незапослених, регистрованих код Завода за запошљавање као лица која траже запослење, не мења се значајније последњих година и креће се око

800.000 лица. Релативна стабилност броја незапослених може се пре свега објаснити чињеницом да се незапослени не региструју на тржишту рада, јер се не надају да ће посао пронаћи. У структури незапослених доминирају млади. Тако, 47% незапослених су старости од 15 до 24 године, а 35,7% су старости од 25 до 34 године. Чак 75% незапослених чека на посао дуже од једне године. Реч је о хроничној неспособности привреде да генерише нову запосленост и та неспособност се са кризом рапидно погоршава.

Ниво спољне трговине СРЈ пред само увођење санкција 1992. године износио је око 350. милиона USD месечно. Средином 1993. године просечна месечна спољна трговина свела се на мање од 70. милиона USD. Последица такве динамике биле су нежељене промене у структури економије. Учешће индустрије пало је са 43% у 1990. години на 38% у 1993. години. Учешће пољопривреде порасло је са 18% у 1990. години на 34% у 1993. години, док је учешће других делатности опало са 39% у 1990. години на 28% у 1993. години. Резултати су очигледно крајње поражавајући. То је велики корак уназад, корак који је недопустив у модерној економији.

Реална примања становништва бележе непрекидни пад од 1991. године. Зараде у периоду од 1991. до 1993. године веома оштро падају тако да су 1993. године вределе само 15% од нивоа из 1989. године. Од 1994. године зараде реално расту, али су тек на нивоу од 40 до 45% нивоа из 1989. године. Слична кретања бележе и пензије, као и остала трансферна примања становништва. Зараде су ниске са становишта задовољавања egzистенцијалних потреба.

Разарајућа економска криза са хиперинфлацијом у 1993. години довела је до значајних промена у социо-економском положају становништва. Пад стандарда, пораст сиромаштва, изражена економска несигурност, неизвесност и неперспективност, само су неке од карактеристика живљења. Готово 2,1 милион људи или око 35% становништва Србије је био сиромашан, односно није био у стању да задовољи минималне потребе за храном.

3. Кретање друштвеног производа у привреди Србије

Праксу бивше Југославије и Србије у погледу макроекономских агрегата одликује лутања и одлуке које су ишле из једне крајности у другу. У једном периоду решења су тражена по аутоматизму деловања економских закона, а у другом периоду у једностраној улози субјективног фактора, независно од важећих законитости⁶. Примена принципа договорне економије, одсуство економске логике у привредно-системским решењима, довела је до озбиљних деформација у вредновању рада и капитала.⁷

⁶ Г. Милошевић, *Основи економије*, Београд, 2012, стр. 159.

⁷ Г. Милошевић, *Порез и избегавање пореза*, Београд, 2005, стр. 196.

Година	Друштвени производ (у мил. дин.)	Индекси (претходна година = 100)
1994	19729	102,6
1995	20851	105,7
1996	21821	104,6
1997	23442	107,4
1998	23993	102,4
1999 ¹⁾	18523	81,7
2000	19582	105,7
2001	20693	105,7
2002	21368	103,3
2003	21688	101,5
2004 ²⁾	23532	108,5

Табела 1 - Индекс друштвеног производа Србије (у ценама 1994)⁸

Година	Србија укупно	Србија		
		Централна Србија	Војводина	Косово и Метохија
1981	46208	27117	15593	3498
1982	46268	27245	15687	3335
1983	45369	26874	15339	3156
1984	46078	27442	15540	3095
1985	46397	27804	15275	3318
1986	47693	28807	15505	3381
1987	47226	28597	15364	3266
1988	46583	28483	14987	3113
1989	47201	29571	14813	2817
1990	43544	27767	13515	2262
1991	38465	24151	12300	2013
1992	27641	17443	8694	1504
1993	19230	12208	5889	1132
1994	19729	12608	5989	1132
1995	20851	13257	6371	1224
1996	21821	13746	6744	1331
1997	23442	14633	7376	1433
1998	23993	15067	7614	1311
1999	18523	12366	6157	/
2000	19582	13169	6413	/

Табела 2 - Кретање друштвеног производа у Србији 1981-2000 (у ценама 1994)⁹
(у мил. динара)

⁸ Извор: Сајт Републичког завода за Статистику: www.statserb.sr.gov.yu, на дан 17.01.2007.

⁹ Извор: Статистички годишњак Југославије, Савезни завод за статистику, Београд, 2002, стр. 138.
Девизни курс је у 1994. години био 1 немачка марка = 1 динар.

Друштвени производ у Србији 1989. године износио је 47.201 мил. динара, а у свим наредним годинама бележи пад. У периоду од 1989 до 1993. године пад друштвеног производа износи 50,3%, а 1999. године друштвени производ Србије износио је само 41,8% у односу на ниво из 1989. године. Драстичан пад активности бележи се у свим секторима. Индустриска производња је 1995. године износила само 1/3 нивоа из 1989. године. Чак је и ниво пољопривредне производње испод нивоа из 1989. године. Практично, нема индустријске гране у којој производња у поређењу са 1989. годином није смањена. Ниво свих активности у поређењу са 1989. годином смањен је од 10% до 50%.

ДРУШТВЕНИ ПРОИЗВОД (у мил. дин.)	2000	2001	2002	2003
УКУПНО	315388,8	553303,7	701473,4	808012,3
По облицима својине				
Друштвена својина	71830,7	134155,7	142734,7	141047,3
Приватна својина	140384,1	235237,5	303951,4	370901,6
Задружна својина	4478,4	7221,8	8903,6	9183,9
Мешовита својина	85239,1	152920,5	195906,2	204983,8
Државна својина	13456,4	23768,2	49977,4	81895,6

Табела 3 - Структура друштвеног производа Србије по облицима својине у периоду 2000 – 2003 (у текућим ценама)¹⁰

Година	Друшт. производ (у %)	Инд. производња (у %)
1989	1,3	1,0
1990	-7,7	-12,0
1991	-11,7	-18,0
1992	-28,1	-23,0
1993	-30,4	-37,0
1994	2,6	2,0
1995	5,7	4,0
1996	4,7	6,0
1997	7,4	10,0
1998	2,4	3,9
1999	-22,8	-25,6
2000	5,7	11,4
2001	5,7	0,1
2002	3,3	1,7
2003	1,5	-3,0

Табела 4 - Стопе раста реалног друштвеног производа и индустријске производње (1989-2003) у Србији¹¹

У периоду од 2000. до 2003. године друштвени производ Србије бележи стални и континуирани раст. Друштвени производ Србије 2000-те и 2001. године износио је 5,7%. Током 2002. године настављен је тренд раста

¹⁰ Извор: Сајт Републичког завода за Статистику: www.statserb.sr.gov.yu, на дан 17.01.2007.

¹¹ Извор: Народна банка Србије, Годишњи извештај 2003. Београд, 2003, стр. 18.

друштвеног производа Србије од 3,3%. И у 2003. години забележен је раст друштвеног производа који је износио само 1,5%.

4. Инфлаторна кретања у Србији и бившој Југославији

Све до почетка 60-тих година инфлација је у Југославији непознат феномен и у теорији и пракси. Сматрало се да је инфлација (и незапосленост) својствена само капиталистичким друштвеним односима. Међутим, инфлација се у том периоду ипак појавила, крећући се у распону између 9 и 10% у периоду 1960-1964, да би у 1965. години „скочила“ и на преко 25%.¹² Било је то велико и непријатно изненађење.

Други инфлациони период у Југославији је од 1969. године до 1988.године. Узрочници инфлације у овом периоду су исти као и у претходном, а то је нерационални систем – економски и политички. То је систем договорног социјализма, заснован на свести субјективног фактора, без уважавања објективних друштвених законитости и научних сазнања¹³. Оличена у свести владајућег слоја друштва, као идеологија, свест субјективног фактора је добила примарну улогу у трасирању економског и укупног друштвеног развоја. Економски систем грађен је на неробним начелима. Механизам тржишта је замењен системом споразума и договора. Теоријска подлога нађена је у Марковим погледима на социјалистичко друштво.

Трећи инфлациони период у Југославији везује се за 1989-1993. годину. У 1989.години Југославија је први пут имала стопу месечног раста цена већу од педесет посто, што је на годишњем нивоу представљало стопу инфлације од чак 2.650%. То је период великих политичких конфронтација између република чланица. Заједничке развојне и стратешке политике готово да није ни било. Свака од република настојала је да створи бољу позицију за себе, свака је тврдила да је угрожена и експлоатисана од стране других.

Олако задуживање у иностранству довело је земљу до презадужености код међународних финансијских институција. Уз то, тежња република да буду самосталне и независне, довело је до честих упада република у платни промет федерације као начин решавања нараслих обавеза. Новчана маса није била само под контролом Централне банке савезне државе, већ су се емисијом новца на разне начине, бавиле и Народне банке република.¹⁴

У периоду од 1989. до 1993. године, Југославија је два пута доживела хиперинфлацију. Њена разарајућа дејства нису могла да остану без трајних последица по привредни живот. Југославија (СРЈ) је доживела своју дугу и

¹² Р. Маринковић, *Формирање цена у тржишној економији*, Крагујевац, 1998, стр. 269.

¹³ Г. Милошевић, *Кривично дело избегавање плаћања пореза*, Безбедност, број 6/02, Београд, 2002, стр. 918.

¹⁴ Р. Маринковић, *цит. дело*, стр. 278.

уједно другу највећу хиперинфлацију у XX-том веку, између фебруара 1992. и јануара 1994. године. Узрочници те инфлације су свакако сви генератори из претходне „старе“ Југославије, али и нови: рат у окружењу, распад земље, санкције УН и пасиван однос савезне и републичке владе према инфлацији.

Носиоци економске политике из 1992. године заступали су тезу да је хиперинфлацију немогуће контролисати услед дејства санкција УН. Носиоци монетарне политике тврдили су да би рестриктивна новчана политика и пракса драстичног обарања инфлације довела до неприхватљивог обарања производње и отварања социјалних проблема.¹⁵

Тако је непрекидно стваран утисак да је новчана емисија неопходна ради одржавања производње. Коначан резултат овакве монетарне политике, крајем 1993. године и почетком 1994. године, испољио се у потпуном слому монетарног и финансијског система земље. Дошло је до колапса производње и тржишта и враћања на примитивне облике натуралне размене, услед наглог пада вредности домаћег новца и монетарног суверенитета земље.

Носиоци економске власти створили су такав амбијент да су у многим предузећима трошкови били већи од прихода, или се пословало испод минимума профита и акумулације. Цене су расле и, у односу на реални друштвени производ, реалног новца је било све мање. Биле су неопходне нове инфлаторне инвестиције а „дозе“ су биле све веће. Прекомерне количине новца нужно су доводиле до нестајања новца, али истовремено то је условљавало да се заустави производња и размена.

Током 1992-1993. године новчана политика СРЈ изгубила је неопходну везу са фискалним системом, а пракса тзв. инфлаторног опорезивања на крају се претворила у одсуство сваког опорезивања. Последице су биле катастрофалне. Не само да је дошло до слома новчаног и фискалног система, већ је дошло и до пустошења и разарања свих фондова. Државни фондови, фондови банака, предузећа и др. били су потпуно уништени, а ефекти хиперинфлаторне прерасподеле на крају су претворени у своју супротност. Био је то дефинитивно крај једног система.

Мора се имати у виду да је инфлација била нужни пратилац самоуправног етатистичког модела, а не његова случајност. У систему у коме држава, уз помоћ централне монетарне власти, себи дозвољава фалсификовање новца, остали учесници привредног живота себи такође могу да дозволе бројне „несташлуке“. Из претпоставке о беспредметности стечаја, следи могућност некажњеног нерационалног пословања на дужи рок, финансираног инфлаторним средствима, а све ово води ка расту цена, хиперинфлацији и општем привредном колапсу, какав смо доживели крајем 1993. године.¹⁶

¹⁵ П. Ђукић, Финансије, бр. 5-6, стр. 377.

¹⁶ Д. Цвјетичанин, Ј. Бајец, Ј. Вале, Реализација програма економског опоравка, развој финансијског тржишта и финансијска дисциплина, Милочер 1994 – Реферати стр. 50.

Када годишње отплате дугова прелазе 25% годишњег девизног прилива, та земља се сматра презадуженом.¹⁷ Привреда Србије (као и претходне СРЈ) јесте високо задужена. Наш укупни спољни дуг износи око 9 милијарди долара. Ако се томе дода износ старе девизне штедње, која је такође девизни дуг, онда то превазилази за један дужи временски период могућност наше привреде да измирује на време девизне обавезе. Под идеалним условима (под условом отписа 50% спољног дуга), остатак би и даље био велики терет за нашу привреду. То је наш дугорочни проблем и дугорочни генератор инфлације.

У периоду од 2002. до 2006. године, инфлација у Србији бележи пад и креће се од 19,5 % у 2002. години до 6,5% у 2006. години. Међутим, овако релативно ниска стопа инфлације остварена је уз велику стопу незапослености, која је 2006. године достигла ниво од 21%, што представља огромно оптерећење за нашу привреду.

Година	2001	2002	2003	2004	2005
GDP,мил. динара	708,4	919,2	1.095,4	1.310,3	1.635,1
Реални раст GDP, у %	5,5	4,0	3,0	9,3	6,3
Инфлација,крај године, у %	40,7	14,8	7,8	13,7	17,7
Инфлација,просек периода у %	91,8	19,5	11,7	10,1	16,5

Табела 5 - GDP и инфлација¹⁸

Током 2000. године, инфлација је остала на релативно високом нивоу због свеобухватне корекције цена и увођења опсежне пореске реформе¹⁹. Са годишњег нивоа од 39% у 2001. години, инфлација је пала у 2002. години на 14%, и 9% у 2003. Овај опадајући тренд је прекренут 2004. године када су цене почеле да расту. Њихов раст се убрзао у 2005. години под утицајем неколико егзогених шокова (увођење ПДВ и раст цене нафте). Годишња стопа инфлације у 2004. години је била 14%, а за 2005. годину око 17%.

БДП карактерише изразито растући тренд у 2004 и 2005. години, што указује на то да би раст агрегатне тражње могао представљати главни узрок инфлације у 2004 и 2005. години. Узлазни тренд агрегатне тражње потврђује и раст трговинског дефицита у 2004. години, што такође сугерише пораст домаће потрошње.

Трошкови рада су се значајно увећали у периоду 2001 – 2005. година. Стандардизовани јединични трошкови рада испољавају растући тренд у 2001 и 2002. години, и поново у 2005, док се опадајући тренд јавио у 2003 и 2004. години

¹⁷ Р. Маринковић, цит. дело, стр. 281.

¹⁸ Извор: Народна банка Србије, сајт:www.nbs.yu, дана 22.01.2007.

¹⁹ Г. Милошевић, Евазија пореза, Наука безбедност полиција, број 2/2006, Београд, 2006, стр. 67.

Година	Индекс	Година	Индекс ²⁰
1960	106.6	1983	136.8
1961	106.2	1984	158.3
1962	107.6	1985	174.4
1963	103.6	1986	187
1964	108.7	1987	216.4
1965	128.5	1988	295.1
1966	123.4	1989	1367.3
1967	107.4	1990	691.2
1968	104.6	1991	221
1969	107.3	1992	9350.4
1970	110.2	1993	108636349415883
1971	116.5	1994	71050620550
1972	115.6	1995	174.8
1973	118.4	1996	194.1
1974	125.6	1997	118.3
1975	124.8	1998	130
1976	109.4	1999	141.1
1977	113.3	2000	170
1978	113.5	2001	191.8
1979	120.7	2002	119.5
1980	130	2003	111.7
1981	146.3	2004	110.1
1982	128.4	2005	116.5

Табела 6 - Годишњи индекси цена на мало за Републику Србију (претходна година = 100)²¹

5. Сива економија

Сива економија присутна је у већем или мањем обиму у свим државама, али је карактеристична за земље са недовољно развијеном привредом, као и земље са нарушеним економским и политичким односима. Попут других земаља у транзицији и у нашој земљи се поред законите одвија истовремено и незаконита или шпекулативна привредна активност. У односу на укупну привредну активност овај вид економске активности у земљи достигао је забрињавајући ниво. Сива економија се већ на почетку југословенске кризе приближила једној трећини регуларне економије. Према неким проценама у Србији је „пословање“ на овај начин у 1991. години било достигло 30,4% регистрованог друштвеног производа, а у СРЈ 31,6%. Током 1993.године сива економија у Србији била је

²⁰ Годишњи индекси цена на мало у Републици Србији се најчешће користе као мера инфлације. Кретање инфлације у процентима добија се када се од индекса одузме 100, а коефицијент раста када се индекс подели са 100.

²¹ Извор: Сајт Републичког завода за Статистику: www.statserb.sr.gov.yu, на дан 17.01.2007.

достигла ниво од 53,2% регистрованог друштвеног производа, а на нивоу СРЈ износила је 54,6%. Посматрано са нивоа укупне економске активности, хиперинфлаторна 1993.година показала је сав проблем сиве економије која је била већа од трећине укупне економске активности СРЈ. Сива економија је у Србији 1993.године достигла ниво од 34,7%, а у СРЈ 35,2% укупне економске активности.

Доношењем и применом програма монетарне реконструкције и економског опоравка 1994.године сива економија је почела да опада а регуларна да расте.²² Дошло је до раста друштвеног производа и до раста укупне економске активности. На нивоу Србије 1995.године, учешће сиве економије у укупној економској активности износило је 28,3% а на нивоу СРЈ 29%. Пад сиве економије настављен је и током 1996. и 1997. године. Током 1997.године у СРЈ, ниво сиве економије мерен укупним друштвеним производом износио је 25,6%, што је у поређењу са 1995.годином значило раст регуларне привреде.

Дајемо приказ односа сиве економије и друштвеног производа у Србији и СРЈ²³:

Опис	1991	1992	1993	1994	1995
Друштвени производ	18893	13957	10137	10795	11442
Сива економија	5743	5653	5393	4653	4508
Укупна економ. активност	24636	19610	15530	15448	15950
Сива економија у друштвеном производу (%)	30.4	40.5	53.2	43.1	39.4
Сива економија од укупне економске активности (%)	23.3	28.8	34.7	30.1	28.3

Табела 7 - Сива економија и друштвени производ Србије
(износи су дати у мил. САД долара)

Опис	1991	1992	1993	1994	1995
Друштвени производ	19865	14661	10600	11300	11978
Сива економија	6277	6114	5766	5051	4887
Укупна економ. активност	26142	20775	16366	16351	16865
Сива економија у друштвеном производу (%)	31.6	41.7	54.4	44.7	40.8
Сива економија од укупне економске активности (%)	24.0	29.4	35.2	30.9	29.0

Табела 8 - Сива економија и друштвени производ СРЈ
(износи су дати у мил САД долара)

Поред неоспорно позитивних ефеката (смањење сиве економије), постављени циљеви економског опоравка нису остварени. Четвртина друштвеног производа земље (1997) и даље представља сиву економију. Сива економија је

²² Г. Милошевић, *Корупција и макроекономска кретања у Србији*, „Корупција у јавној управи“ - тематски зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 26.

²³ Д. Гњатовић, *Финансије и финансијско право*, Београд, 1999, стр. 148.

нус производ привредног система, њено ширење и одржавање ван дозвољених граница поуздан је симптом лошег функционисања привредног система и знак да треба преузети мере за њено санирање. Основни генератори сиве економије налазе се у неправилно постављеном привредном систему и неадекватној економској политици. Ширење неформалног сектора проузроковано је неспособношћу ефикасног функционисања датог система. Отуда је неопходно најпре упознати узроке који погодују сивој економији и који подстичу економске субјекте да пређу границу законитог и уђу у сиву зону пословања.

Услови и околности који погодују и омогућују сиву економију у нашој земљи су многобројни. Сви ови услови су од великог значаја за динамику и обим сиве економије, јер уколико су ти услови повољнији за делатност њених носилаца и уколико омогућавају да се без неких нарочитих тешкоћа оствари недозвољена радња, а посебно прикрије шпекулативно деловање, обим сиве економије биће већи и обрнуто. Узроци сиве економије могу се разликовати по томе да ли су присутни трајно, у дужем временском периоду, или су се појавили у периоду транзиције (секундарни фактори), а који су значајно допринели порасту сиве економије у нашој земљи. Од секундарних фактора за нашу земљу нарочито су значајни: распад СФРЈ, рат у земљи и окружењу, ратне миграције, економске санкције и хиперинфлација.

6. Уместо закључка

Економска криза је пратилац свих привреда и свих друштвених заједница. Међутим, економске последице кризе у нашој земљи испољене су не само кроз пад привредних активности, већ и кроз распад друштвене заједнице. Последице су још драстичније имајући у виду временске оквира трајања распада бивше Југославије, али и испољене облике ратних и других сукоба бивших република.

Пад привредних активности евидентно је присутан у нашој земљи, на шта указују и издаци за исхрану и очување егзистенције становништва. Пад реалних расположивих средстава догодио се код свих социо-економских категорија домаћинства. Он је највећи код домаћинства административних радника и пензионисаних домаћинства, а најмањи у домаћинствима пољопривредника. Општа карактеристика сиромашних породица је високо учешће издатака за исхрану - преко 60% прихода. Учешће расхода за одећу и обућу пада, а постају занемарљиви и расходи за покућство, образовање, културу и разоноду. Укупно посматрано, структура потрошње домаћинства у Србији постаје слична структури у неразвијеним земљама, где расходи за храну и друге елементарне потребе остављају мало средстава за задовољење неких других потреба.

У просеку низак ниво дохотка и његово уједначавање са различитим социо-економским категоријама становништва указује на стварање ситуације

једнакости у сиромаштву и на фактичко брисање економских разлика између доњих и средњих друштвених слојева. Средњи слој се губи, а економски положај највиших слојева (10% становништва) оштро се разликује од положаја осталих припадника друштва.

Према појединим истраживањима у Србији 90% становништва у свакодневној је борби за преживљавањем. У исто време дошло је до експанзије сиве економије кроз разне облике илегалног увоза, шверца на домаћем тржишту, пореске евазије и слично. Процват сиве економије у таквим условима омогућио је живот становништву без већих социјалних колебања.

7. Библиографија

1. Д. Гњатовић, Финансије и финансијско право, Београд, 1999.
2. Ђукић П., Часопис : Финансије, бр. 5-6.
3. Маринковић Р., Формирање цена у тржишној економији, Крагујевац, 1998.
4. Милошевић Г., *Порез и избегавање пореза*, Београд, 2005.
5. Милошевић Г., *Основи економије*, Београд, 2012.
6. Милошевић Г., *Корупција и макроекономска кретања у Србији*, „Корупција у јавној управи“ - Тематски зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.
7. Милошевић Г., *Кривично дело избегавања плаћања пореза*, Безбедност, бр. 6/02.
8. Милошевић Г., *Евазија пореза*, Наука безбедност полиција, број 2/2006.
9. Росић И., *Раст, структурне промене и функционисање привреде*, Краљево 2000.
10. Цветановић Д., *Теорија привредног развоја*, Београд, 1997.
11. Д. Цвјетичанин, Ј. Бајец, Ј. Вале, *Реализација програма економског опоравка, развој финансијског тржишта и финансијска дисциплина*, Милочер 1994 – Реферати.
12. Интернет адресе
– Сајт Републичког завода за Статистику: www.statserb.sr.gov.yu, на дан 17.01.2007.
13. Статистички прегледи и извештаји
– Статистички годишњак Југославије, Савезни завод за статистику, Београд, 2002.
– Народна банка Србије, Годишњи извештај 2003. Београд, 2003.

ECONOMIC CRISIS AS A FACTOR OF THE DISOLUTION OF THE SFRY

Summary

Economic activity is desirable and necessary precondition for the development of every country. Through economic policy measures it is possible to create an environment that serves the economic objectives of a country, and together with the other policies contribute to the solution of contradictions in society. However, the fluctuations in the economy may lead not only to negative consequences within the economic environment, but also to unforeseeable consequences for the survival of society and a country.